

способами організації оптимальних умов праці педагогічного персоналу та школярів, раціональної організації навчального процесу.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. У наступних дослідженнях доцільним буде розглянути особливості підготовки майбутніх вчителів фізики та математики в галузі охорони праці.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Буракова С. О. Дипломне проектування. Розділи з охорони праці: навчальний посібник / С. О. Буракова, М. П. Супронович. – Кам'янець-Подільський : Медобори – 2006. – 112 с.
- 2.Желібо Є. П. Проблеми викладання дисципліни “Безпека життєдіяльності” у ВНЗ України / Є. П. Желібо, І. С. Сагайдак // Безпека життєдіяльності. – 2007. – № 12. – С. 35 – 36.
- 3.Закон України “Про охорону праці”, № 229-IV від 21.11.2002 // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – № 2. – Ст. 10.
- 4.Запорожець О. І. Охорона праці в галузі / О. І. Запорожець, Т. Н. Ткачук, А. В. Русаловський // Типова навчальна програма нормативної дисципліни. – К., 2011. – 15 с.
- 5.Запорожець О. І. Як згортається навчання з питань охорони праці / О. І. Запорожець, А. В. Русаловський, О. І. Цибульник // Охорона праці. – 2009. – № 8. – С. 14 – 16.
- 6.Керб Л. П. Основи охорони праці: навчальний посібник / Л. П. Керб. – 2-ге вид. – К. : КНЕУ, 2006. – 166 с.
- 7.Козлов С. С. Методичні вказівки до виконання розділу “Охорона праці” в дипломних проектах / С. С. Козлов. – К. : НТУУ – КПІ, 2005. – 18 с.
- 8.Лабораторний практикум з курсу “Основи охорони праці” / В. В. Березуцький, Т. С. Бондаренко, Л. А. Васьковець та ін. ; за ред. В. В. Березуцького. – Х.: Факт, 2005. – 348 с.
- 9.Охорона праці (практикум) : навч. посіб. / за заг. ред. к.т.н., доц. І. П. Пістуна. – Львів : “Тріада плюс”, 2011 – 436 с.
10. Чернета В. М. Особливості підготовки студентів ВНЗ економічних напрямів з питань охорони праці / В. М. Чернета // Вісник ХНАДУ. – 2012. – №59. – С. 84 – 88.

УДК: 378.001.1:174

К. О. Тільчарова,
аспірантка
(Бердянський державний
педагогічний університет)

КОРПОРАТИВНА АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА В ДИСКУРСІ ІДЕЇ УНІВЕРСИТЕТУ

Постановка проблеми. Життєздатність та суспільний авторитет університетської спільноти залежить від відданості тим цінностям, на яких вона будується. Так виникає академічна інституційна культура як поєднання академічного етосу, університетської докси та організаційних особливостей,

які обумовлюють загальні для цієї спільноти підходи до способу організації праці, визначення рівня посадової компетенції та довіри, процедури прийняття рішень, сприйняття та розв'язання конфліктів та ін.

Дефініцію “корпоративна академічна культура” неможливо досліджувати без глибокого проникнення в “ідею університету”.

Аналіз досліджень і публікацій. Відомими дослідниками ідеї університету є філософи Дж. Ньюмен В. Гумбольдт, К. Ясперс, Х. Ортега-і-Гассет, Г. Гадамер, Ю. Габермас, Ж. Дерріда, В. Лепеніс, П. Фрейре, Г. Скірбекк, М. Вебер, Б. Рідінгс, Т. Веблен, Н. Гільє, Б. Рассел, А. Флекснер, К. Керр, З. Бауман, Р. Барнетт, М. Квіск, Я. Пелікан та ін.

В українській філософській літературі ідеї університету досліджували В. Андрущенко, Д. Донцов, В. Різун, М. Зубрицька, В. Зенковський, Н. Бабалик, З. Рибчинська, С. Квіт, М. Поляков, С. Савчук, Л. Пушак, Г. Флоревський, С. Клепко, С. Пролєєв, В. Кіпень та ін.

Мета статті – визначити місце корпоративної академічної культури в дискурсі ідеї університету.

У науковому пізнанні ідея університету набуває важливого значення. По-перше, вона підсумовує досвід попереднього розвитку знання в галузі становлення університетів. По-друге, виступає основою для узагальнення, об'єднання знання про різні моделі вищої освіти в цілісну систему. По-третє, формує конкретні принципи (місії) та шляхи подальшого розв'язання проблем, що виникають перед університетською спільнотою.

Заради об'єктивності автор вважає доцільним використати дискурс-аналіз основним методом дослідження. Поняття “дискурсу” предстає як ключовий концепт сучасної методології гуманітарних наук. Етимологія терміну “дискурс” походить від латинського “обговорювати”, “вести переговори”. Ю.Хабермас одним з перших зробив спробу інтеграції поняття “дискурсу” в корпус категорій, що фіксують систему соціальної дії. У контексті цього трактування найбільш абстрактний зміст поняття дискурсу полягає в тому, що воно відноситься до специфічного історичного періоду, соціальної спільноти або до цілої культури (в нашому випадку – академічній) [6].

Дискурс-аналіз виявляє ряд моментів, що не дозволяють говорити про завершену модель аналізу дискурсу: дослідження, присвячені дискурсу і дискурс-аналізу корпоративної культури в ідеї університету, часто надзвичайно фрагментарні, слабо пов'язані між собою; погляди на природу дискурсу представляються вкрай неоднозначними і суперечливими, що вносить значний методологічний дисбаланс у дослідження дискурсу як соціально-комунікативного явища; парадоксальність позиції дослідника при вивченні дискурсу вимагає строгої моделі методологічного обґрунтування його вихідних позицій; недостатньо розроблена й обґрунтована система одиниць дискурс-аналізу часто унеможлиблює адекватну інтерпретацію фактів дискурсивного характеру [6].

Для того, щоб осмислити роль університету в сучасному світі, в царині людської культури, необхідно звернутися до історії становлення і розвитку університетської ідеї, оскільки в ній закладена його місія.

М. Зубрицька вважає, що жодна антологія не здатна охопити увесь дискурс університету як ідеї. Як і будь-який дискурс, дискурс ідеї

університету має своїх засновників і провісників його логічного завершення. Вона посилається на те, що кожна історична епоха має свою парадигму та модель освіти[4].

К. Ясперс зазначив, що ідея університету – це західноєвропейська ідея, успадкована нами, європейцями, від греків.

На думку професора В. Повзуна, ідея університету – це сукупність уявлень про основоположні цінності, цілі й царину розвитку університету, про те, що він несе, його діяльність, навіть він потрібен суспільству, державі, людям. У цьому контексті місія є смислоутворюючим ядром університетської ідеї [13].

Практика інституційного оформлення ідеї університету і теоретичне осмислення цього процесу знаходять в історичній ретроспективі стійкі проблеми, які залишаються значущими і сьогодні. Більш того, вони визначають не тільки контекст, але і вектор роздумів щодо майбутнього університету. Відзначаємо історичну стійкість цього поняття навіть під могутнім тиском системного аналізу поняття “ідея університету” не поступилося своїм місцем “функції університету”. На думку І. Огородникової та О. Герінга, ідея університету, починаючи з Нового часу, мислиться в координатах належного, максимального, досконалого. Університет предстает як конкретне втілення освітнього ідеалу [14].

В основі університету лежить ідея – певні принципи діяльності і розвитку. Саме ці принципи, а не що-небудь інше, надають університету життєву силу, яка дозволила йому існувати вже більше восьми століть. В основі ідеї університету лежать три принципи: свобода, універсальність і моральність. Ці принципи взаємозв'язані, їх практичне здійснення неможливе у відриві один від одного.

Термін “університет” спочатку позначав будь-яке об'єднання (корпорацію) людей, зв'язаних спільними інтересами, що мають особливий правовий статус. З одного боку, університет являв собою традиційну корпорацію цехового типу (*universitas*) людей, що об'єднувались за типом занять. У перший період основу існування університетів складала ідея чистого потягу до знань та пошуку істини[15].

Ідея цих корпоративів – предмет схоластичних дискурсів філософів того часу (Гонорій Августодунський, Гільом Конхезій, Гуго Сен-Викторський, Ансельм Кентерберійський, Фома Аквінський, Роджер Бекон). Ж. Деріда пише, що “упродовж більш ніж восьми сторіч суспільство називало “Університетом” такий заклад, який водночас проектує свою діяльність назовні й чітко тримається власних меж, тобто є водночас і вільним, і керованим”. Практично це були небачені раніше корпорації вчителів-магістрів та учнів-школярів. Університетська вчена спільнота – аналог цеху середньовічних ремісників: школяр – учень, бакалавр – підмайстер, магістр чи доктор – майстер. Навчаючи вчитися – формула середньовічної освіти.

Б. Рідінгс розглядав університет, як спільноту людей, що навчаються знанням. У середньовічному розумінні це аналогічно гільдії. Він писав, що університет не просто схожий на корпорацію, а є такою [18].

Аналізуючи походження вищої (університетської) освіти в Європі, історики філософії Д. Реале та Д. Антісері зазначали, що термін

“університет” першопочатково не вказував на центр навчання, швидше, на корпоративну асоціацію, або, говорячи сучасною мовою, це був певний “синдикат”, що оберігав інтереси певної категорії осіб.

Ж. Верже свідчить, що саме в цій корпорації, з одного боку, напрацьовувався особливий університетський дискурс, який виконував цілий ряд функцій: освітню, виховну, діалогічну, включаючи діалог самого із собою, з іншого – формувалася особливий університетський образ життя, до атрибутивних характеристик якого відносилися прагнення до знань та спілкування. Якщо особливий дискурс робив університетську спільноту закритою, то університетський спосіб життя провокував відкритість студентського співтовариства та викладачів [2].

У корпоративному університетському співтоваристві освітнє завдання, по суті, збігалось з самою ідеєю університету, тобто університет – це місце, де основною задачею є зовсім не виробництво знань, а відновлення “освічених людей” – інтелектуалів всіх професій і – вже до кінця XV століття – інтелектуалів “за професією” [1].

Я. А. Коменський створив свій дискурс щодо трансформації моделі (ідеї) середньовічного схоластичного університету в університет класичний. У першу чергу, університет – це самоврядна корпорація на службі суспільства, в якому від імені суспільства виступає держава і, зокрема, уповноважені нею особи. Університет набуває рис не стільки науково-освітньої установи, скільки винятково наукової, що створює прецедент не стільки конструювання такої національної системи освіти, на чолі якої стоїть суто наукова установа, але й ученого-інтелектуала, для якого викладацька діяльність вже не виступає як пріоритетний вид професійної самореалізації [8].

Ле Гофф Ж. пише, що перші університети виховували не стільки професіонала, скільки активного суб'єкта культури, людини з особливими соціальними орієнтирами і відповідним світосприйманням. Лише до початку XIII в. складаються ідеологічні умови і структури мислення, необхідні для вищого виправдання різних професій, відбувається еволюція громадської думки, об'єктом пошани стає вже не доблесний лицар, а кваліфікований фахівець [11].

Жанет Пітшет вважає, що місія університету і місія корпорації не так уже й відрізняються, але й не збігаються. Університет поступово перетворюється на корпорацію.

Б. Рідінгс, автор книги “Університет в руїнах”, описує сучасний університет як “постісторичний”, показуючи тим самим, що він пережив своє історичне виправдання і сьогодні не виконує суспільної місії, перетворившись на інститут, формований не національною державою, а корпоративним капіталізмом. Замість національної культури університети всього світу обслуговують нову корпоративну ідеологію «високої якості», у якої немає зовнішнього референта [16].

Ідея класичного університету виникла в період розквіту німецької класичної філософії. Німецькі ідеалісти (Кант, Шиллер, Шеллінг, Фіхте) першими осмислили знання й обґрунтували його соціальну функцію.

Найбільш розробленою є німецька традиція осмислення університету. Біля її витоків стоять Кант, Фіхте, Шеллінг, Шлейєрмахер, ідеї яких одержали

втілення завдяки реформаторській діяльності В. Гумбольдта. В університетському дискурсі стосовно ідеї університету вирішальне значення мала діяльність німецького реформатора В. Гумбольдта. Щоб отримати схвалення короля щодо реформи вищої освіти, Гумбольдту знадобився величезний політичний такт і дипломатичні навички. Так, навіть саме слово “університет” йому доводилося вживати з обережністю, наприклад, у власному проекті, представленому королю у квітні 1809 р., Гумбольдт користувався терміном “навчальний заклад”, наголошуючи, таким чином, не на корпоративну природу університету, а на його приналежність до державних інститутів. Однак головна заслуга В. фон Гумбольдта як реформатора і вченого полягала в мистецтві поєднати філософські міркування і концепції в принципи нової організації вищої освіти. Колишня ідея університету як корпоративної спілки вчених та студентів була замінена Гумбольдтом на нову ідею всеосяжної і єдиної науки, що знаходиться на інституціональному забезпеченні в державі. Гумбольдт обґрунтував право академії та її інститутів на існування саме тим, що вона є “вищим і останнім притулком науки і ... найбільш незалежною від держави корпорацією” [3].

Феномен гумбольдтівського університету полягає в тому, що його основними принципами функціонування стало поєднання викладання й наукових досліджень, свобода вибору як у викладача, так і студентів, автономія університетської корпорації по відношенню до державних інститутів. Це принципи “академічних свобод” професорів і студентів – свободи викладання і навчання. Можливість для професорів самостійно і невідконтрольно будувати зміст своїх курсів у рамках заданого предмета, а для студентів – вільно обирати дисципліни. У його меморандумі підкреслено рівноправність професорів і студентів, вони спільно беруть участь у науковому процесі: “Не викладач присутній для учня, але обидва вони – для науки”, – проголошує Гумбольдтівська формула. Студент, який користується такою свободою, трактувався Гумбольдтом як самостійна, самовизначається особистість. Для вченого було принциповим обґрунтувати необхідність університету як місця формування певного типу особи.

Таким чином, європейський університет до середини ХІХ в. пройшов історичний шлях від середньовічної корпорації до “дослідницького університету”, об’єднання вчених і студентів заради науки, яке зробило потужний вплив на вищу освіту в світовому масштабі і висунуло німецькі вищі навчальні заклади в лідери нових наукових напрямів, генератори ідей і форм розвитку науки в усьому світі.

Саме поняття “ідея університету” запровадив англійський кардинал Дж. Ньюмен. Він виступав носієм відомої традиції, що представляє університет як єдину корпорацію викладачів і студентів, які створюють єдине співтовариство у пошуках себе і істини. При всіх недоліках старої системи, на думку Ньюмена, вона давала можливість збирати молодих, розумних, спостережливих, відкритих людей, що шукають знання. Вона створювала співтовариство, в якому студенти, навіть якщо їх ніхто спеціально не вчив, мали можливість спілкуватися і вдосконалюватися. Це спільнота людей, що шукає знання, будучи зібраними з різних місць, утворила єдине ціле, породжувала “живе навчання”, з часом сформувала традицію самозбережуватись. Ньюман

говорить про те, що університет формує “джентльменів”. Але в більшості випадків слово “джентльмен” у нього означає просто класично освічену людину, тобто людину “культивованного інтелекту”. Метою університету є також підготовка “гарних членів суспільства, що виступають не тільки як фахівці в певній галузі знання, але і як члени сімей, компаньйони і громадяни”. Таким чином, Ньюмен виступає носієм відомої традиції, що представляє університет як єдину корпорацію викладачів і студентів, які утворюють єдине співтовариство в пошуках себе й істини. Студенти повинні були набувати досвіду в спілкуванні з найбільш передовою наукою, в процесі безперервного пошуку нових наукових знань, щоб свого часу стати першовідкривачами у відповідних професійних галузях [15].

К. Ясперс у дискурсі про ідею університету виходив з того, що університет є самоврядною корпорацією, корпорацією з відкритими правами. На його переконання, університети – це корпорації, що відповідають за себе незалежно від того, одержали вони свої офіційні повноваження за допомогою папської булли, імператорського засновницького листа або земельного акту чи, як це відбувається сьогодні, – відповідно до конституції. Вони можуть вести свій незалежний спосіб життя, тому що цього бажають засновники університету. Їх незалежне від держави існування виникає з нескороминущою ідеєю, а такою, що має наддержавний, наднаціональний і всеосяжний характер. Це означає: університети повинні розшукувати істину і навчати незалежно від побажань і розпоряджень, якими прагнуть їх обмежити ззовні або зсередини. Студент і професор не повинні дивитися на університет як на випадкову державну інституцію, як на всього лише школу і що дає права машинерію, а повинні бути особисто причетні до ідеї університету. Професор, у першу чергу – не службовець, а член корпорації. Студенти згідно з ідеєю університету Ньюмена є самостійними, відповідальними за себе, критично налаштовані до своїх учителів. Вони володіють свободою навчання [16].

Дж. Ньюмен вважав, що університет і його випускники повинні мати в суспільстві особливий, привілейований статус.

Ярослав Пелікан у дискурсі щодо університетської корпоративності нагадує про першопринципи, що фундаменталізують традицію, в якій виникає і розвивається ідея університету. Хоч би якою була ідеологічна орієнтація, університет, на його думку, має бути вільною та відповідальною громадою. Там, де цього немає, постійно виникає необхідність нагадувати університету, а також державі, Церкві чи приватним спонсорам, що це має бути саме так.

На думку Я. Пелікана, майбутнє університетів усіх країн – тобто і їхнє майбутнє – значною мірою залежить від здатності знайти в XXI столітті такі структури, які б дозволили повніше реалізувати ідеали університету.

Відомий англійський мислитель Дж. Мілль у трактаті “Про університетське виховання” вказує, що університет не є місцем професійного виховання. Університети призначаються не для того, щоб повчати знання, потрібного людям для якого-небудь спеціального способу набути засоби до існування. Мета їх полягає не в тому, щоб підготувати тільки майстерних юристів, медиків, інженерів, а щоб підготувати здібних і освічених людей. Університет повинен бути місцем вільного мислення [2].

Кенет Р. Міног відзначає, що будь-яка спроба охарактеризувати університети з погляду єдиного мірила представлятиметься глибоко помилковою [1]. Наше дослідження ідеї університету в світовому просторово-часовому континуумі ресурсами дискурс-аналізу дозволяє знайти історичний механізм формування корпоративних ідей які Н. Ладижець назвала “аксіологічними гойдалками”, “амплітуда коливань яких помітно зростатиме, відображаючи збільшення числа ціннісних орієнтирів університету в процесі його еволюції” [10].

У праці “Ідея університету” Я. Пелікан зазначає, що в різних університетах, як і в міжнародних організаціях на зразок ЮНЕСКО, є чималий досвід втрати ілюзій стосовно практики шляхів досягнення мети реалізації ідеалів університетської освіти. На думку вченого, “майбутнє університетів усіх країн – тобто й майбутнє самих цих країн – значною мірою залежить від спроможності віднайти у ХХІ ст. такі структури, які б дали змогу повніше реалізувати ідеали університету”. Разом з тим, допускає Я. Пелікан, жоден, навіть найвизначніший, університет, не здатен сформулювати ідею університету стосовно самого себе, не вдаючись до переосмислення ідеї університету як такого, й у своїх національних межах і поза ними [12].

Висновки. Ретроспективний аналіз становлення та функціонування європейських університетів засвідчує транзитивний характер їх засадничих ідей. Університети пройшли шлях від “студентських і професорських корпорацій” і набули стейкхолдерських рис глобального масштабу.

Ми приймаємо думку, що корпоративна культура університету – це цілісна система унікальних ідентифікуючих ознак, в основу яких покладено цінності, що визначають філософію його діяльності, ідею (візію) та місію, формують традиції, норми і стилі, способи службових та міжособистісних взаємовідносин, поведінку студентів і співробітників. Це відображає рівень досконалості, добropорядності та привабливості університетського бренду в сучасному соціокультурному та науково-освітньому просторі [11]. Упродовж майже дев'яти сторіч університетські корпорації відстоювали свої основні цінності, до яких відносяться академічні свободи і прагнення до збереження традицій і статусності. Пройдено шлях від романтизму становлення до академічного прагматизму сучасності. Аналіз категорії дискурс засвідчує, що корпоративна культура університетів в історичному континуумі є визначальним чинником ідеї університету. Загалом корпоративна культура університетів в дискурсі “ідеї університету” описана як сімейно-ієрархічна. Для успішного ж функціонування “*university excellence*” за сучасних умов, на нашу думку, необхідний розвиток організаційної академічної культури за типом “конкуренція”, “суперництво”, “лідерство”, “перевага”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алтайцев А. М. Корпоративная культура университетов США / А. М. Алтайцев // Идея университета: парадоксы самоописания / Центр проблем развития образования Белорусского государственного университета. – Режим доступа : <http://charko.narod.ru/tekst/cb7/alt.html>.

2. Верже Ж. Средневековый университет: учителя / Ж. Верже // *Alma mater*. – 1997. – № 2. – С. 43–46.

3. Гумбольдт В. О внутренней и внешней организации высших научных заведений в Берлине / В. Гумбольдт // Современные стратегии культурологических исследований: труды ин-та европейских культур. – Вып. 1. – М. : РГГУ, 2000. – С. 73–74.

4. Зубрицька М. О. Ідея університету: Антологія / упоряд. : М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська ; відп. ред. М. Зубрицька. – Львів : Літопис, 2002. – 304 с.

5. Камерон К. Диагностика и изменение организационной культуры / К. Камерон, Р. Куинн ; [пер. с англ. под. ред. И. В. Андреевой]. – СПб. : Питер, 2001. – 320 с.

6. Кожемякин Е. А. Философский дискурс идеи университета: в сложных лабиринтах поиска истины / Е. А. Кожемякин // Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия: Гуманитарные науки. – Вып. 2. – Белгород, 2008. – Т. 15. – С. 112–117

7. Койчева Т. І. Особливості корпоративної культури вищого педагогічного навчального закладу / Т. І. Койчева // Вісник Черкаського університету. – 2012. – № 28 (241). – С. 49 – 55.

8. Коменский Я. А. Пансофическая школа, то есть школа всеобщей мудрости / Я. А. Коменский // Избранные педагогические сочинения : в 2-х т. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 2. – 320 с.

9. Корпоративна культура університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kubg.edu.ua/prouniversitet/vizytivka/korporatyvna-kultura-universytetu/1535-korporatyvna-kultura-universytetu.html>

10. Ладыжец Н. С. Университетское образование: идеалы, цели, ценностные ориентации / Н. С. Ладыжец. – Ижевск : Изд-во Удмуртского ун-та, 1992. – 234 с.

11. Ле Гофф Ж. Другое Средневековье. Время, труд и культура Запада / Ле Гофф Ж. – Екатеринбург : Изд-во Уральского ун-та, 2002. – С. 104

12. Пелікан Я. Ідея університету. Переосмислення / Я. Пелікан. – К. : Дух і літера, 2008. – 360 с.

13. Повзун В. Д. Миссия университета как аксиологический феномен / В. Д. Повзун // Электронное научное издание “Аксиология и инноватика образования” – Режим доступа: <http://www.openport.ru/axiology/docs/19/17.pdf>

14. Огородникова И. А. Идея университета – проект воплощения идеальной образовательной формы / И. А. Огородникова, А. Г. Геринг // Вестник Омского университета. – 1997. – Вып. 4. – С. 77–80. – Режим доступа: <http://www.omsu.omskreg.ru/vestnik/articles/y1997-i4/a077/article.html#begin>

15. Согомонов А. Ю. Назад, в университет! / А. Ю. Согомонов // Отечественные записки. – №2. – 2002. – 200 с.

16. Риддингс Б. Університет в руїнах / Б. Риддингс // Університет в руїнах [Текст] ; [пер. с англ. А. М. Корбута]. – М. : Изд. дом гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2010. – 304 с.

17. Denifle H. Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400 / H. Denifle. – Graz : Akad. Druck u. Verl. Anst, 1956. – XLV. – S. 69

18. Kenneth R. Minogue. The concept of a university / R. Kenneth. – London, 1973